

Ἡ λατρεία τῆς Κτίσεως καὶ ὄχι τοῦ Κτίσαντος!

Τὸν προηγούμενο μῆνα εἶχαμε ἀναφερθεῖ στό φαινόμενο πού παρουσιάζεται κατά τούς Νέους Χρόνους νά ἐμφανίζονται οἱ νέες θρησκείες ὑπό τό πρόσχημα τῆς ἀμερόληπτης καί ἀντικειμενικῆς λογικῆς καί νά διατείνονται οἱ ἐκάστοτε ἰδρυτές καί οἱ “προφήτες” τους ὅτι τά ὅσα πρεσβεύουν καί κηρύττουν εἶναι δῆθεν τά συμπεράσματα ἑνός ἀνιδιοτελοῦς καί αὐτοδύναμου στοχασμοῦ. Τοῦτο δέ, ἐνῶ στήν πραγματικότητα ἀποτελοῦν «ἐπανεκδόσεις», ὑπό ἄλλη καί πιό σύγχρονη συσκευασία, παλαιῶν θρησκειῶν καί αἰρέσεων, κυρίως δέ τοῦ παγανιστικοῦ πανθεισμοῦ ὑπό τίς πολλές παραλλαγές του.

Τό φαινόμενο αὐτό, ὅμως, μπορεῖ κανεῖς νά τό παρατηρήσει ὄχι μόνο στό πεδίο τῶν φιλοσοφικῶν θεωριῶν, ἀλλά καί στό πεδίο τῶν

ἐπιστημονικῶν θεωριῶν. Μιά τέτοια χαρακτηριστική περίπτωση ἀποτελεῖ ἡ «θετικιστική» κοσμοθεωρία ἑνός ἐκ τῶν ἰδρυτῶν τῆς σύγχρονης ἐπιστήμης τῆς κοινωνιολογίας, τοῦ **Auguste Comte (1798-1857)**.

Ὁ Αὐγουστος Κόντ ἔχει χαρακτηρισθεῖώς ὁ κατ’ ἐξοχήν ἐκφραστής καί ἐκπρόσωπος τοῦ κλασσικοῦ θετικισμοῦ («positivism») Μέ τό ὄνομά του ἔχει δέ παραδοσιακά συνδεθεῖ ἡ θεωρία τῆς σταδιακῆς ἀνάπτυξης

τοῦ ἀνθρώπινου νοῦ ἀπό τό ἀρχικό «**θεολογικό**», μέσω τοῦ «μεταφυσικοῦ», στό τελικό «ἐπιστημονικό» στάδιο (βλ. γενικά **Fr. Copleston, French philosophy**, ἔκδ. Continuum).

Εἰδικότερα, κατά τόν Κόντ, τό πρῶτο ἱστορικό-ἀναπτυξιακό στάδιο, τό «**θεολογικό**» εἶναι ἐκεῖνο, κατά τό ὅποιο ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ἀναζητεῖ τίς τελικές αἰτίες τῶν πραγμάτων καί τῶν γεγονότων καί θεωρεῖ ὅτι τίς ἀνευρίσκει στή θέληση προσωπικῶν ὑπερανθρώπων ὄντων (ἀνιμισμός καί πολυθεϊσμός) ἢ στή θέληση ἑνός μόνο τέτοιου ὄντος (μονοθεϊσμός). Τό δεύτερο στή σειρά ἀναπτυξιακό στάδιο, τό «**μεταφυσικό**», εἶναι ἐκεῖνο, κατά τό ὅποιο ὁ νοῦς ἐξηγεῖ τά φαινόμενα ὄχι πιά ἐπικαλούμενος τή βούληση ἑνός προσωπικοῦ θεοῦ, ἀλλά **ἀφηρημένες «μεταφυσικές» ιδέες**, ὅπως ὁ «αἰθέρας», ἡ «ζωική ἀρχή» καί ἄλλες παρόμοιες. Ἔτσι, συντελεῖται ἡ μετάβαση ἀπό τήν πίστη σέ ἕναν ὑπερφυσικό καί προσωπικό Θεό στήν ἔννοια τῆς Φύσης, ἡ ὁποία περικλείει τά πάντα, ὅποτε οἱ αἰτίες τῶν πραγμάτων ἀναζητοῦνται σέ ἀφηρημένες ὀντότητες, ὅπως ἡ «δύναμη», ἡ «ἔλξη» καί ἡ «ἀπώθηση».

Κατά τό τρίτο στάδιο, ὁ ἀνθρώπινος νοῦς φθάνει, κατά τόν Κόντ, στήν ὠριμότητά του. Πλέον, δέν ἀναζητεῖ τίς τελικές ἐξηγήσεις ἢ τήν «οὐσία» τῶν πραγμάτων. Ἀντιθέτως, ὁ νοῦς παρατηρεῖ διά τῆς ἐμπειρίας τά φαινόμενα καί διατυπώνει τούς γενικούς νόμους, μέ τούς ὁποίους περιγράφει τή συμπεριφορά τους μέ χαρακτηριστικό παράδειγμα τόν νόμο τῆς βαρύτητας. Γνωρίζοντας δέ κανεῖς τούς νόμους-περιγραφές τῆς συμπεριφορᾶς τῶν πραγμάτων, μπορεῖ νά διατυπώσει προβλέψεις γιά τή μελλοντική συμπεριφορά τους. Ἔτσι, κατά τό στάδιο αὐτό ὁ νοῦς φθάνει σέ μιᾶ γνώση βέβαιη καί χρήσιμη, ἀλλά πάντως περιορισμένη, ἀφοῦ ἡ γνώση αὐτή δέν εἰσδύει στίς ἀρχικές καί σέ τελικές αἰτίες τῶν πραγμάτων, ἀλλά παραμένει στήν ἐπιφανειακή περιγραφή τῆς συμπεριφορᾶς τους.

Στούς γενικούς αὐτούς νόμους ὑπάγεται, κατά τόν Κόντ, καί ἡ συμπεριφορά τῶν ἀνθρώπων ἐντός τῆς κοινωνίας. Μάλιστα, χωρίς τή γνώση καί τόν χειρισμό τῶν νόμων αὐτῶν, πού παρέχονται ἀπό τή νέα ἐπιστήμη τῆς «**Κοινωνιολογίας**», δέν θά εἶναι δυνατόν νά ἐπιτευχθεῖ ἡ πρόοδος καί ἡ ἀνανέωση τῆς κοινωνίας. Γιά τόν λόγο αὐτό ὁ Κόντ εἶναι **ἀντίθετος στή δημοκρατία πού στηρίζεται, κατ'αὐτόν, στήν βούληση τῆς συνήθως ἀδαοῦς πλειοψηφίας καί ἐπιθυμεῖ νά ἀνατεθεῖ ἡ κυβέρνηση τῆς ἀνθρωπότητας σέ μιᾶ μειοψηφική ἐλίτ ἐπιστημόνων, πού θά ἔχουν τήν ἀκριβῆ γνώση τῶν φυσικῶν καί τῶν κοινωνικῶν νόμων καί θά μποροῦν νά τήν ἐφαρμόζουν γιά τό δημόσιο συμφέρον!**

Συνήθως, οἱ ἀναφορές, πού γίνονται στόν Κόντ, ἔχουν αὐτό περίπου τό περιεχόμενο. Διατυπώνουν, δηλαδή, τή βασική σύλληψή του

περὶ τῶν «**τριῶν σταδίων τῆς ἀνάπτυξης τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦ**» μὲ λιγότερες ἢ περισσότερες λεπτομέρειες καί, περαιτέρω, τονίζουν τὸν «προοδευτικό» καί «θετικιστικό» χαρακτήρα τῆς σκέψης του, ὡς ἑνός ἐκ τῶν θεμελιωτῶν τῆς σύγχρονης ἐπιστήμης τῆς Κοινωνιολογίας.

Αὐτό, ὅμως, πού συνήθως παραλείπεται στὰ σχετικά ἐγχειρίδια ἢ ἀναφέρεται μόνον ἀκροθιγῶς, ὡς μιά ἄσχετη ἢ παράδοξη «λεπτομέρεια», εἶναι τὸ ὅτι ὁ Αὐγουστος Κόντ φιλοδόξησε, ταυτόχρονα, νά γίνει ὁ ἴδρυ-τῆς μιᾶς νέας θρησκείας, τὴν ὁποία ὀνόμασε «**θρησκεία τῆς Ἀνθρωπότη-τας**» («**religion of Humanity**») ἢ «**Κοινωνιολατρεία**» («**Sociolatry**»). Μάλιστα, ἡ νέα αὐτὴ θρησκεία, τὴν ὁποία εἰσηγήθηκε καί κήρυξε, ἀπο-τελοῦσε, τρόπον τινά, τὴν ἐπένδυση καί τὸ ἐπιστέγασμα τῆς «θετικι-στικῆς» φιλοσοφίας του καί ὄχι μιά παράλληλη καί ἀσύμπτωτη μὲ αὐτὴν παράδοξη ἐνασχόλησή του. Ὁ Γάλλος Ἀκαδημαϊκὸς φιλόσοφος καί ἐπι-στημολόγος **Emile Boutroux** (βλ. «*Science and religion in contemporary philosophy*», Duckworth and Co, London) παρατηρεῖ σχετικά ὅτι «**τό σύ-στημα τοῦ Αὐγούστου Κόντ συνίσταται σέ μιά μεθοδική μετάβαση ἀπὸ τὴν ἐπιστήμη στὴ θρησκεία διαμέσου τῆς φιλοσοφίας**» καί κά-νει λόγο γιὰ μιά «θρησκευτικοῦ χαρακτήρα ἀποκορύφωση τοῦ συστή-ματός του». Ὑπῆρξαν, ὅμως, καί ἐκεῖνοι, ὅπως ὁ Ἀγγλὸς φιλόσοφος καί οἰκονομολόγος **John Stuart Mill**, πού ἀλληλογραφοῦσε μὲ τὸν Κόντ, οἱ ὁποῖοι θεωροῦσαν ὅτι ἡ θρησκευτικὴ αὐτὴ διάσταση τοῦ ἔργου τοῦ Κόντ δέν ἀποτελοῦσε ὀργανικὸ μέρος τοῦ συνόλου τῆς θεωρίας του, ἀλλὰ μιά ἀχρείαστη καί μάλιστα ἀπωθητικὴ προσθήκη.

Ἡ σοβαρότητα καί ἡ εὐλικρίνεια τῆς πρόθεσης τοῦ Κόντ νά δημι-ουργήσει μιά νέα θρησκεία προκύπτει ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι συνέταξε ἕνα πολυσέλιδο βιβλίον μὲ τὸν χαρακτηριστικὸν τίτλον «**Ἡ Κατήχηση τοῦ Θετικισμοῦ ἢ Περιληπτικὴ Ἐκθεση τῆς Παγκόσμιας Θρησκείας σέ Δεκατρεῖς συστηματικὲς συνδιαλέξεις μιᾶς γυναίκα καί ἑνός Ἱερέα τῆς Ἀνθρωπότη-τας**». Ὅπως προκύπτει ἤδη ἀπὸ τὸν τίτλον, ἡ Κατήχηση περιλαμβάνει ἐκτενὴ διάλογο ἀνάμεσα σέ μιά γυναίκα καί τὸν Ἱερέα τῆς ἀνθρωπότη-τας ἐπάνω στὰ δόγματα, τίς τελετές καί τὰ ἠθικὰ πα-ραγγέλματα αὐτῆς τῆς νέας θρησκείας.

Τὸ προοίμιον τοῦ βιβλίου ἀρχίζει μὲ τὴν ἐξῆς φράση: «**Στὸ ὄνομα τοῦ Παρελθόντος καί τοῦ Μέλλοντος, οἱ διάκονοι τῆς Ἀνθρωπότη-τος –οἱ φιλοσοφικοὶ καί οἱ πρακτικοὶ ὑπηρέτες της- ἐμφανίζονται γιὰ νά δι-εκδικήσουν ὡς ἀρμοδιότητά τους τὴ γενικὴ διεύθυνση τοῦ κόσμου... Συ-νεπῶς, ἀποκλείουν, μιά γιὰ πάντα, ἀπὸ τὴν πολιτικὴ ἐξουσία, τοὺς ποι-κίλους διακόνους τοῦ Θεοῦ –Καθολικοὺς, Προτεστάντες ἢ Ντεϊστές-, καθὼς εἶναι ὀπισθοδρομικοὶ καί αἰτίες ταραχῆς**». Ἀκόμη, ἀναφέρεται: «**Ἡ Ἀνατολή καί ἡ Δύση, ἐπομένως, πρέπει νά παραμερίσουν ὅλη τὴ θε-ολογία καί τὴ μεταφυσικὴ καί νά στραφοῦν ἀλλοῦ γιὰ νά ἀνεύρουν**

μιά συστηματική βάση ἐπάνω στήν ὁποία νά στηρίξουν τήν διανοητική καί τή συναισθηματική τους κοινωνία. Αὐτή ἡ ἀπό μακροῦ ἐπιθυμητή ἀνάμειξη τῶν δύο (ἐνν. τοῦ Καθολικισμοῦ καί τοῦ Ἰσλαμισμοῦ) θά πρέπει βαθμιαία νά ἀγκαλιάσει ὅλο τό ἀνθρώπινο εἶδος. Ἀλλά αὐτό δέν μπορεῖ νά προέλθει ἀπό ἄλλοῦ, ἀλλά μόνο ἀπό τόν Θετικισμό». Μιά ἄλλη χαρακτηριστική φράση πού περιλαμβάνεται στό προοίμιο εἶναι ἡ ἐξῆς: «ἡ καλύτερη πρακτική περίληψη τοῦ προγράμματος τῆς νέας τάξης σύντομα θά εἶναι αὐτή ἡ ἀναμφισβήτητη ἀρχή: ὁ ἄνδρας πρέπει νά ὑποστηρίζει τή γυναίκα, προκειμένου ἡ γυναίκα νά καταστεῖ ἰκανή νά ἐπιτύχει κατά τόν πρόποντα τρόπο τόν ἱερό κοινωνικό της σκοπό».

Στήν Εἰσαγωγή τοῦ βιβλίου ἀναφέρεται ὅτι: «Ἡ Παγκόσμια Θρησκεία, ἐπομένως, υἰοθετεῖ, ὡς τό θεμελιῶδες της δόγμα, τό γεγονός τῆς ὑπαρξης μιᾶς τάξης, ἡ ὁποία δέν ἐπιδέχεται διαφοροποίηση καί στήν ὁποία ὑπόκεινται ὅλα τά κάθε εἶδους γεγονότα». Ὁ θεός δέ τῆς νέας αὐτῆς θρησκείας εἶναι «τό ἕνα ὑπέροχο καί αἰώνιο Ὄν, ἡ Ἀνθρωπότητα», στόν ὁποῖο θά ἀπευθύνουν οἱ πιστοί του δημόσιες καί ἰδιωτικές προσευχές προκαθορισμένου περιεχομένου, ἀλλά καί αὐτοσχέδιες. Ὁ θεός αὐτός θά ἔχει τούς δικούς του ἱερεῖς, ἐπί τῶν ὁποίων θά προῖσταται ἕνας Πάπας μέ ἀνώτατη ἐξουσία καί μέ ἔδρα τό Παρίσι, «καί οἱ ὁποῖοι θά τελοῦν τά 9 «κοινωνικά μυστήρια»: τήν «παρουσίαση» («**presentation**», κάτι σάν τή Βάπτιση), τήν «εἰσαγωγή» («**initiation**», ἡ εἰσαγωγή στή δημόσια ζωή), τήν «παραδοχή» («**admission**», μέ τήν ὁποία λαμβάνει ὁ πιστός τήν ἄδεια νά ὑπηρετήσῃ τήν Ἀνθρωπότητα), προορισμός («**destination**», ἀφορᾷ στόν ἐπαγγελματικό προορισμό), τόν «γάμο», τήν «ῥιμότητα» (μέ τό κοινωνικό αὐτό μυστήριο ὁ πιστός εἰσάγεται στήν περίοδο τῆς ὑπευθυνότητας, κατά τήν ὁποία τά λάθη, πού πιθανόν θά διαπράξῃ, δέν εἶναι πιά δυνατόν νά ἐπανορθωθοῦν, ὅπως κατά τήν προηγούμενη περίοδο τοῦ βίου του), τήν «ἀπόσυρση» («**retirement**», ἕνα εἶδος συνταξιοδότησης τοῦ πιστοῦ ὑπηρετῆ τῆς Ἀνθρωπότητας), τήν «μεταμόρφωση» («**transformation**», τελεῖται πρό τοῦ θανάτου τοῦ πιστοῦ) καί τήν «ἐνσωμάτωση» («**incorporation**», ἡ ὁποία τελεῖται 7 ἔτη μετά τόν θάνατο τοῦ πιστοῦ, ὅποτε τά ὄστα του μεταφέρονται, ἂν κριθεῖ ἄξιος, στόν ἱερό ναό τῆς Ἀνθρωπότητας, ἐνῶ, ἂν κριθεῖ ἀνάξιος, μεταφέρονται σέ ἄλλον κατάλληλο τόπο)!

Τό βιβλίό περιλαμβάνει πολύ περισσότερες λεπτομέρειες γιά τά καθέκαστα τῆς νέας θρησκείας. Ἀπό ὅσα λίγα, ἀλλά ἐνδεικτικά παραθέσαμε, νομίζουμε ὅτι προκύπτει ὁ βασικός πανθεϊστικός του χαρακτήρας. Ὅτι, δηλαδή, πρόκειται γιά μιᾶ ἀκόμη προσπάθεια νά ἀποθεωθεῖ ὁ κόσμος καί ἡ ἀνθρωπότητα στήν κοινωνική της ζωή καί, ἔτσι, νά «λατρευθεῖ ἡ Κτίσις καί ὄχι ὁ Κτίσας»!

Αὐτό, ὅμως, πού δέν εἶναι τόσο σύνηθες, εἶναι ὁ ρητός καί ἐμφα-

τικός τρόπος, μέ τόν ὁποῖο ὁ Αὐγουστος Κόντ ἐπιχείρησε νά προβεῖ σέ αὐτή τήν ἀποθέωση, τή στιγμή, μάλιστα, πού ἰσχυριζόταν ὅτι οἱ ιδέες του ἦσαν καθαρά ἐπιστημονικές καί θετικιστικές καί θά περίμενε κανεῖς, μέ βάση τά κυρίαρχα στερεότυπα, ὅτι ἡ ἰδέα τῆς θρησκείας καθεαυτήν θά τοῦ ἦταν ἀπωθητική. Σέ αὐτή του, πάντως, τήν ἀπόπειρα εἶχε τόσο προγόνους, ὅσο καί συνεχιστές. Ἐνδεικτικά, ἀναφέρουμε **τῆ λατρεία τοῦ Ὑπερτάτου ὄντος πού εἰσηγήθηκαν ὁ Ροβεσπιέρος καί ἡ Ἐπιτροπή Κοινῆς Σωτηρίας κατά τή Γαλλική Ἐπανάσταση καί τήν «αἴρεση τῶν θεοφιλανθρώπων»**, πού ἐμφανίσθηκε στό Παρίσι τό 1796 καί τιμοῦσε στίς ἐορτές τῆς τόν Σωκράτη καί τόν Ζάν Ζάκ Ρουσσώ καί εἶχε τελετές γιά τή γέννηση, τόν γάμο καί τόν θάνατο.

Ὑπῆρξαν δέ καί ἐκεῖνοι πού ἐπιχείρησαν μέ συγκεκριμένο τρόπο νά συνεχίσουν τό ἔργο του καί νά ἐφαρμόσουν τίς ιδέες του. Ἰδιαιτέρου δέ Ἑλληνικοῦ ἐνδιαφέροντος εἶναι ἡ περίπτωση τοῦ περιβόητου **Θεοφίλου Καΐρη**, ὁ ὁποῖος διατηροῦσε ἀλληλογραφία μέ τόν Κόντ, ἐνῶ, ὅπως παρατηρεῖται, ὑπάρχουν ὁμοιότητες ἀνάμεσα στό δικό του λατρευτικό σύστημα καί ἐκεῖνο τοῦ Κόντ (βλ. Ρ. Ἀργυροπούλου, «**Ὁ Θ.Καΐρης καί τά φιλοσοφικά ρεύματα τῆς ἐποχῆς του**»).

Πέρα, ὅμως, ἀπό τό ἱστορικό ἐνδιαφέρον, τό βασικό ἐρώτημα πού ἀνακύπτει εἶναι τό ἐξῆς: **Εἶναι πράγματι δυνατόν νά ὑπάρξει μιά φιλοσοφία ἢ μιά ἐπιστήμη, ἡ ὁποία νά μήν εἶναι ρητά ἢ ὑπόρρητα θρησκεία, ὅτι καί ἂν διατείνονται οἱ ἐκπρόσωποί τους;** Εἶναι ἀληθές ὅτι οἱ περισσότεροι φιλόσοφοι ἢ ἐπιστήμονες δέν προχωροῦν ὡς τό σημεῖο πού ἔφθασε ὁ Κόντ καί νά γίνουν ρητά κήρυκες νέων θρησκείων καί ὅτι θεωροῦν τήν περίπτωση τοῦ Κόντ ὡς μιά παράδοση ἐκκεντρικότητα, ὅπως ὁ προαναφερθεῖς John Stuart Mill. Μήπως, ὅμως, ἐν προκειμένῳ ἔχει δίκιο ὁ Emile Boutroux, ὁ ὁποῖος ὑποστήριξε τήν μεθοδική καί ὀργανική ἐνότητα τῆς σκέψης τοῦ Κόντ καί διέκρινε ὅτι, στήν πραγματικότητα, **τό σύστημα τοῦ Αὐγουστού Κόντ συνίσταται σέ μιά μεθοδική ἐπιστροφή ἀπό τήν ἐπιστήμη στή θρησκεία διαμέσου τῆς φιλοσοφίας;** Τοῦτο δέ, **παρά τό ὅτι εἶχε ὑποστηρίξει τό ἀντίθετο**, ὅτι δηλαδή ἡ ἀληθινή πρόοδος συνίσταται στήν μετάβαση ἀπό τή θρησκεία στήν ἐπιστήμη! Μήπως, δηλαδή, τό δίλημμα, πού ἔθεσε ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἀνάμεσα στή λατρεία τοῦ Κτίσαντος καί στή λατρεία τῆς Κτίσης (βλ. Πρὸς Ρωμαίους, 1, 25) εἶναι ἀναπόφευκτο, καί, ἐπομένως, ὅσοι δέν ἀποφασίζουν νά στραφοῦν πρὸς τόν Κτίσαντα δέν ἔχουν ἄλλη ἐπιλογή ἀπό τό νά καταλήξουν νά λατρεύουν τήν Κτίση;

Νομομαθής